

แนวความคิดทางทฤษฎี

ในการศึกษาเรื่องการเรียนรู้และความสำนึกทางการเมืองของนักเรียนนายร้อย
พระจุลจอมเกล้า มีแนวความคิดที่เกี่ยวข้องประกอบในการศึกษา ดังนี้คือ

- 2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับความสำนึกทางการเมือง
- 2.2 แนวความคิดการกล่อมเกลாதทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมือง
- 2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับความสำนึกทางการเมือง

ความสำนึก (consciousness) เป็นสภาวะจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึกความคิดและ
ความปรารถนาต่าง ๆ สภาวะจิตใจดังกล่าวเกิดความรู้สึกซึ่งมีความหมายเหมือนกับคำว่าความรู้ตัว
(awareness)¹ อันเป็นผลจากการประเมินค่าการเห็นความสำคัญซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจากทัศนคติ
(attitude) ความเชื่อ (beliefs) ค่านิยม (values) ความเห็น (opinion) และความ
สนใจ (interest) ของบุคคล นั่นคือ ความสำนึกทางการเมืองมาซึ่งสิ่งเดียวกันกับความรู้ทาง
การเมือง (political knowledge)

ความสำนึกมีความหมายใกล้เคียงที่สุดกับความเชื่อ (beliefs) ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจาก
การรวบรวมและสัมพันธ์กันของประสบการณ์ของบุคคล ทาหน้าที่ประเมินค่าของจิตใจว่าสิ่งใดเป็น
สิ่งสำคัญ หากปราศจากความเชื่อแล้ว ประสบการณ์ต่างๆ ที่คนมีอยู่นั้นก็จะเป็นเพียงความทรงจำ
ที่ไม่มีส่วนใดที่มีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมา แต่หากว่าเมื่อมีการประเมินค่าแล้วตระหนักถึงความสำคัญ
ที่มีต่อสิ่งนั้น แสดงว่าความสำนึกถึงสิ่งนั้นของบุคคลได้เกิดขึ้นแล้ว

¹K. Koffka, "Consciousness", Encyclopedia of the Social Science
(1948), p.212.

ความสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ทางจิตใจ ความรู้ทางจิตใจนั้นมักจะเกิดขึ้นเป็นเบื้องต้น คือจะต้องเกิดขึ้นก่อนการมีพฤติกรรม ซึ่งถ้าเราจัดลำดับพฤติกรรมของความสำนึกนั้นเราจะพบว่า จะต้องมีการรู้ (cognition) และจะต้องมีความรู้สึกทางจิตใจ (affection) และต่อจากนั้นจึงได้มีพฤติกรรม (behavior) เกิดขึ้น ความสนใจทางการเมือง หรือการ "ติดตามข่าว" การเมืองเป็นความหมายอย่างกว้าง ๆ ของความสำนึกทางการเมือง

ความสำนึกทางการเมืองหมายถึง "อัตตาทางการเมือง" (self-in-politics)² ของบุคคล ซึ่งรวมทั้งความนึกคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิริยาไวในการตอบสนอง (sensitivity) ต่อข้อยุติทางการเมือง ความตระหนัก (awareness) ความผูกพัน และสติปัญญาความนึกคิดที่มีในทางการเมือง สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวจะเกิดขึ้นจากความรู้ความต้องการแรงจูงใจ และการแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ในทางการเมือง³

ปัญหาจึงมีอยู่ว่า ประชาชนมีโอกาสนพัฒนาความสำคัญทางการเมืองได้มากน้อยเพียงใด กระบวนการปลูกฝังหรือถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองอยู่ภายใต้เงื่อนไขอย่างไร ใครเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขเช่นนั้น และโอกาสที่จะได้แสดงออกซึ่งความสำนึกทางการเมืองนั้นมีมากน้อยเพียงใด⁴

ดังนั้น ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของ ความสำนึกทางการเมือง จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ถือได้ว่าเป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจก่อนจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความสำนึกทางการเมืองกับวัฒนธรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่จะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

คำว่า ความสำนึกทางการเมืองเป็นการผสมคำระหว่าง "ความสำนึก" กับ "การเมือง" หมายความว่าง่าย ๆ ว่า ความสำนึกที่มีต่อการเมือง ดังนั้น ก่อนทำความเข้าใจความหมายของคำว่าความสำนึกทางการเมืองต้องทำความเข้าใจความหมายของความสำนึก (consciousness) เสียก่อน ดังนี้

²Robert E. Lane, Political Thinking and Consciousness (Chicago : Markham Publishing, 1969), p. 312.

³Ibid.

⁴สมบูรณ์ สุขสำราญ, "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเลือกตั้ง," การเมืองและสังคม, ประณต นันทียกุล บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2526), หน้า 119.

ความสำนึก

ความสำนึก (consciousness) มีบทบาทสำคัญมากในทางสังคมศาสตร์ มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันในหลายแง่มุม ดังนี้

เค. คอฟฟา (K. Koffa) ให้ความหมายว่า ความสำนึกคือสภาวะจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึกความคิดและความปรารถนาต่าง ๆ ในลักษณะเช่นนี้ความสำนึกจึงเกิดจากการรับรู้ที่มีความหมายเหมือนกับคำว่าความตระหนัก (awareness)⁵

มาร์ติน ฟิชเบน และ เบอร์แทรม แรน (Martin Fishbein and Bertram Rairn) นิยามความสำนึกว่าเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นอย่างผิวเผินที่สุด เมื่อได้รับความรู้ก็จะแสดงออกมาเป็นความเห็น ที่อาจเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย ชอบหรือไม่ชอบก็ได้ ความสำนึกจึงได้มาจากทัศนคติที่เป็นการประเมินค่าและขึ้นอยู่กับอารมณ์เป็นสำคัญ⁶

แจ๊ค เบรห์น และ เอ. อาร์. โคเฮน (Jack Brehn and A. R. Cohen) เห็นว่าความสำนึกประกอบด้วยสองส่วน คือ ส่วนความเห็นกับส่วนการประเมินค่า⁷

ทีโอดอร์ นิวคอมบ์, ราฟท์ เทอเนอร์ และฟิลิป คอนเวิร์ส (Theodore Newcomb, Ralph Turner and Philip Converse) ซึ่งให้เห็นว่าความสำนึกเป็นความรู้สึกที่เกิดจากความรู้ที่สะสมไว้ทั้งทางบวกและทางลบ เป็นสิ่งสะท้อนถึงความศรัทธาเริ่มแรกที่ได้รับมาจากระบบการณ⁸

⁵Koffa, "Consciousness," Encyclopedia of the Social Sciences, p. 212.

⁶Fishbein Martin and Rairn Bertram, " The A.B.Scale An Operational Definition of Belief and Attitude," Human Relation (February, 1962), pp. 35-44.

⁷Jack Brehn and A. R. Cohen, Explorations in Cognitive Dissonance (New York : Wiley & Sons, 1962), p. 17.

⁸Theodore Newcomb, Ralph Turner and Philip Converse, Social Psychology (London : Routledge and Kegan Paul 1966), p. 41.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว ให้ความหมายของความสำนึกว่า เป็นผลที่ได้มาจากการประเมินค่า การเห็นความสำคัญซึ่งมีฐานอยู่ที่ทัศนคติ (attitude) ความเชื่อ (beliefs) ค่านิยม (values) ความเห็น (opinion) และความสนใจ (interests) ความแตกต่างของความคิดเห็นค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อ และความสำนึก นั้นอยู่ที่แตกต่างของระดับความเข้มข้นของความรู้สึก

กล่าวโดยสรุป ความสำนึกจึงมีความหมายที่ใกล้เคียงกับความเชื่อมากที่สุด ซึ่งเป็นสิ่ง ที่เกิดจากประสบการณ์อันหลากหลายของมนุษย์ เป็นประสบการณ์ที่มีการรวมตัวผสมผสานเข้าด้วยกัน และมีความสัมพันธ์กันด้วยในขณะเดียวกัน ท้าหน้าที่ประเมินค่าว่าเป็นสิ่งใดบ้างที่มีความสำคัญ หากปราศจากความเชื่อแล้วประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คนมีอยู่นั้นก็จะอยู่แต่เพียงในความทรงจำ ไม่มี ส่วนใดที่มีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมาเลย⁹

ความสำนึกทางการเมือง

โรเบิร์ต อี.เลน (Robert E. Lane) ให้ความหมายของความสำนึกทางการเมือง ไว้ว่า ความสำนึกทางการเมืองไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางการเมือง หรือความสนใจทางการเมือง หรือการติดตามข่าวการเมือง¹⁰ ดังนั้นในความหมายที่กว้าง ๆ ของความสำนึกทางการเมือง จึงหมายถึง อัตตาทางการเมือง (self-in-politics) ซึ่งรวมทั้งความรู้สึก ความคิด และการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิริยาในการตอบสนอง (sensitivity) ต่อข้อปฏิบัติทางการเมือง ความตระหนัก (awareness) ความผูกพันและสติปัญญา ตลอดจนความนึกคิด ที่มีในทางการเมือง¹¹ สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวจะเกิดจากความรู้ ความต้องการ แรงจูงใจ และการแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ทางการเมือง¹²

⁹Ibid.

¹⁰Ibid.

¹¹Robert E. Lane, Political Thinking and Consciousness (Chicago: Markham Publishing, 1969), p. 312.

¹²Ibid.

โรเบิร์ต ดี. เฮส และ จูดิธ วี. ทอร์นีย์ (Robert D. Hess and Judith V. Thorney) ได้ให้ความเห็นว่าความสันทนาการทางการเมืองเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจาก "กระบวนการกล่อมเกลாதองการเมือง" (political socialization) หมายถวามถึงผู้เยาว์กว่า หรือสมาชิกใหม่ของระบบการเมืองจะถูกระบบนั้น ให้การอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับค่านิยม ทัศนคติ และพฤติกรรมของระบบนั้น กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทองการเมืองก็จะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิตของบุคคล แต่สัมฤทธิ์ผลทั้งหลายที่พึงบังเกิดขึ้นมักจะมีขึ้นในระยะแรก ๆ ของการกล่อมเกลา¹³

เฟรด กรีนสไตน์ (Fred Greenstein) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับความสันทนาการเมืองไว้แง่ของความสัมพันธ์ กับปัจจัยที่เขานำมาเสนอไว้ถึง 12 ประการ¹⁴ ดังนี้คือ

1. โครงสร้างทางประวัติศาสตร์ การเมืองและสังคมของระบบ
2. สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว และมีอิทธิพลต่อการอบรมกล่อมเกลาทองการเมือง
3. การก่อเกิดอักษณาสัย¹⁵
4. อักษณาสัย (predispositions) ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน
5. ความสันทนาการเมืองและสังคม
6. การรับรู้ (perception) จากสิ่งแวดล้อม
7. ปรัชญาการณัของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว
8. ปรัชญาการณัที่เกิดขึ้นในสังคม
9. พฤติกรรมทางการเมืองในอนาคต

¹³Robert D. Hess and Judith V. Thorney, The Development of Political Attitudes in Children (Chicago : Aldine, 1967), p. 6.

¹⁴Fred I. Greenstein, "Personality and Politics," Micro-Political Theory, Handbook of Political Science Vol. 2 ed. Fred I. Greenstein and Nelson W. Polsby (Reading, Mass. : Addison-Wesley Publishing, 1975), p. 17.

¹⁵อักษณาสัย คือ นิสัยใจคอ ความประสงค์ ความนิยม (อ้างจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ครั้งที่ 4, (2503).

10. อัจฉริยะทางการเมืองในอนาคต
11. ผลสะท้อนกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว
12. ผลสะท้อนทางสังคมและการเมือง

ในความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ กรีนสไตน์ ได้สร้างเป็นแผนผังของความสัมพันธ์ขึ้น เพื่อประกอบการวิเคราะห์โรคภัยได้คำนึงการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับเวลาเอาไว้ด้วย (ดูรูปที่ 2.1 ประกอบ)

อัลมอนต์ และ เวอร์บา (Almond and Verba) ให้ความสนใจกับความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง ซึ่งอาจนำมาพิจารณาได้กับความสำนึกทางการเมือง กล่าวคือเขาพิจารณาเกี่ยวกับความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง 4 ประการ¹⁶

1. ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง
2. ความรู้สึกหรือความตระหนักของบุคคลว่าตนเองเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของระบบการเมือง
3. ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อองค์กรของรัฐ ตัวแทนของรัฐตัวแทนของปวงชน
4. ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่ง ซึ่งเป็นผลจากระบบการเมือง เช่น การกำหนดนโยบายของรัฐบาลหรือกฎหมายของประเทศ

อาจสรุปได้ว่า มีหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำนึกทางการเมืองและความหมายของความสำนึกทางการเมืองอย่างแท้จริง นักสังคมศาสตร์และนักรัฐศาสตร์หลายท่านก็พยายามแสวงหาแนวทางดังกล่าวที่น่าจะมีความสมบูรณ์ตามความเป็นจริงมากที่สุดกันทุกแง่มุม

อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้นักรัฐศาสตร์มีความเห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ในที่นี้คือความสำนึกทางการเมืองเป็นความรู้สึก หรือความตระหนัก หรือการกำหนดตัวเองเข้าเป็นองค์ประกอบทางการเมือง ทำให้เกิดความสนใจทางการเมือง ซึ่งเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมการเมือง แต่ก่อนอื่นบุคคลจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองก่อนเป็นเบื้องต้น กล่าวคือ ต้องมีความรู้ ความเชื่อ และโลกทัศน์อย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับระบบการเมือง เกี่ยวกับความคงอยู่

¹⁶Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture (Boston : Little, Brown, 1963), pp. 14-17.

และการปฏิบัติการณ์ของระบบการเมือง¹⁷ ซึ่งบุคคลได้เรียนรู้จากองค์กรทางสังคมที่สำคัญ ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน อาชีพ และสื่อมวลชน ตลอดจนจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว รวมทั้งจากโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติศาสตร์ของสังคมและปรัชญาทางสังคมต่าง ๆ เป็นต้น¹⁸

ถ้าหากยึดตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Sigmund Freud) อาจอธิบายได้ว่า ความสำนึกทางการเมืองเป็นบุคลิกภาพและความสนใจทางการเมืองของบุคคล เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจกล่าวได้ว่า เมื่อบุคคลเกิดมีความสนใจทางการเมืองแล้วก็มีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง¹⁹ เช่น บุคคลบางคนไม่สนใจในการหาเสียงเลือกตั้ง และไม่ค่อยคำนึงถึงผลของการเลือกตั้ง มักจะไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น²⁰

ด้วยเหตุนี้จึงพอจะกล่าวได้ว่าถ้าบุคคลใดติดตามเรื่องราวทางการเมือง ตลอดจนถึงกิจการและผลงานของรัฐบาล ย่อมถือได้ว่าเขามีความสำนึกทางการเมือง มีความสนใจทางการเมืองและมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ดังที่จะได้พิจารณาถึงเรื่องการเมืองระบอบประชาธิปไตยต่อไป

จากการศึกษามาแต่ต้น พอสรุปความหมายของความสำนึกทางการเมืองเพื่อใช้ในการวิจัยได้ว่า หมายถึง ความเชื่อ ความคิดอ่านทางการเมือง ความมีเหตุผล การรู้จักวิเคราะห์และมองโลกตามความเห็นจริงในเรื่องที่เป็นจริงได้ มีความตระหนักถึงความอยู่รอดของการปกครอง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และมีความรู้สึกรักคิดในการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นสำคัญ โดยที่ทุกคนต่างถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ด้วยจิตใจยึดมั่น

¹⁷James S. Coleman, "Introduction," Education and Political Development ed. James S. Coleman (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1968), p.18.

¹⁸Harry Schofield, The Philosophy of Education: An Introduction (London : George Allen and Unwin, 1973), p. 17.

¹⁹สุจิต บุญบงการ, วรรณไวทยาการ รัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 11.

²⁰เรื่องเดียวกัน

ในการประพฤติปฏิบัติตามอุดมการณ์ระบบประชาธิปไตย และมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน มีความเชื่อมั่นและปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยเห็นความสำคัญในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะการออกเสียงเลือกตั้ง การสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มผลประโยชน์

ดังนั้นจากความหมายของความสำนึกทางการเมืองที่กล่าวมาทั้งหมดตั้งแต่ต้นนี้ เพื่อประโยชน์ในการหาสเกลวัดความสำนึกทางการเมือง และใช้เป็นเครื่องมือทางสำหรับการสร้างแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ จึงจะขอกำหนดลักษณะผู้มีความสำนึกทางการเมือง ดังนี้

1. จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทางการเมือง และการปกครอง
2. จะต้องมีความสนใจทางการเมือง
3. จะต้องมิตศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

สำหรับการวัดความสำนึกทางการเมือง จากการที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง และการปกครองความสนใจทางการเมือง และทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย นั้น จะเกี่ยวข้องกับแนวความคิดการยอมรับกลุ่มเกลาทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง

2.2 แนวความคิดการกลุ่มเกลาทางการเมือง

และวัฒนธรรมทางการเมือง

ในการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ สิ่งที่เป็นพื้นฐานของรัฐศาสตร์คือการศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ของบุคคล ซึ่งอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากระบวนการทางการเมือง ในการมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองนั้น พฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์จะมีพื้นฐานอยู่ที่ความคิดและการตัดสินใจที่แฝงอยู่ในตัวเอง ซึ่งอาจเรียกว่า "ความคุ้นเคยทางการเมือง" หรือ political orientation

ความคุ้นเคยทางการเมืองที่ติดตัวบุคคลมานั้นได้แก่ ความรู้ ทัศนคติ และความคิดหวังทางการเมือง ความโน้มเอียงอันเกิดขึ้นจากความคุ้นเคยทางการเมืองของบุคคลดังกล่าวนี้ เป็นฐานของปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองทั้งปวง²¹

²¹พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, รัฐศาสตร์เชิงประจักษ์ (กรุงเทพฯ : ธนวิซการพิมพ์, 2531), หน้า 60.

ความเข้มแข็งทางการเมืองของบุคคลนี้ มีความสำคัญต่อทุกระดับชั้นของสังคม ไม่ว่าจะ เป็นระดับผู้นำทางการเมือง หรือบุคคลธรรมดาทั่ว ๆ ไป และส่งผลกระทบต่ออย่างสูงต่อกระบวนการทางการเมือง ไม่ว่าจะ เป็นระบบการปกครองแบบใด ๆ

ความเข้มแข็งทางการเมืองนี้มีความสำคัญทางรัฐศาสตร์ ได้มีการพยายามหาแนวทางศึกษาถึงความเข้มแข็งทางการเมือง ทั้งในระดับบุคคล คือศึกษาทัศนคติ ค่านิยมและบุคลิกภาพของบุคคล หรือบางแนวทางพยายามเชื่อมช่องว่างระหว่างคุณลักษณะส่วนบุคคลเข้ากับรูปแบบการเมืองการปกครอง โดยมุ่งศึกษาแบบแผนของความเข้มแข็งทั่วไปทางสังคมเป็นหลักแนวทางที่เป็นคุณลักษณะความเข้มแข็งต่อการปรับทิศทางการเมืองส่วนบุคคลนั้นเรียกว่า "กระบวนการกล่อมเกลாதงการเมือง" (politicization) ส่วนแนวทาง ซึ่งให้ความสนใจแบบแผนทั่วไปทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองนั้นเรียกว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" (political culture)²²

ความสัมพันธ์ในการศึกษาระหว่างกระบวนการการกล่อมเกลาทงการเมือง กับ วัฒนธรรมทางการเมืองมีความใกล้ชิดกันมากและมีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก เพราะส่วนหนึ่งเป็นที่มาและอีกส่วนหนึ่งเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น จึงต้องทำความเข้าใจควบคู่กันไป

ความหมายของการกล่อมเกลาทงการเมือง

แนวความคิดเกี่ยวกับการกล่อมเกลาทงสังคมที่สำคัญ ๆ มีอยู่ 3 แนว²³ คือ

1. การกล่อมเกลาทงสังคม เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมระหว่างคนรุ่นหนึ่งกับอีกรุ่นหนึ่ง (socialization as enculturation) เช่น ระหว่างพ่อแม่กับลูก เป็นต้น

²²เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

²³ม.ร.ว.พฤษิสาณ ชุมพล, "การกล่อมเกลาทงการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง" ระบบการเมืองความรู้เบื้องต้น (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 51.

โดยหลักแนวความคิดนี้พิจารณาว่า บุคคลรับเอาวัฒนธรรมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพอย่างตรงไปตรงมาโดยอัตโนมัติเกิดขึ้นจากการรับรู้ซ้ำ ๆ เป็นเวลานาน จนซึมซาบเข้าไปโดยที่เกือบจะไม่มี การแปรสภาพ วัฒนธรรมนั้น ๆ เลย ลักษณะสำคัญของแนวความคิดนี้ที่ยังดำรงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงมีดังนี้

1.1 การมองว่าเด็กได้รับเอาวัฒนธรรม เข้ามาในตัวเขาอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้หรือกลั่นกรองวัฒนธรรมแต่อย่างใด (consistent content)

1.2 การมองว่าตัววัฒนธรรมเองมีความมั่นคงถาวร (stable culture) มีเนื้อหาที่ผสมกลมกลืนกันทุกส่วนอย่างคงเส้นคงวา (consistent content) ไม่ขัดแย้งกัน หากแต่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน

1.3 การมองว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมกับกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอื่น ๆ อย่างเป็นเหตุปัจจัยเกี่ยวเนื่อง และแยกออกจากกันได้ยาก ทั้งหมดจะ เกื้อหนุนการคงอยู่ของวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดนี้มุ่งแสดงให้เห็นถึงพลังในเชิงอนุรักษ์ของสังคมซึ่งแนวความคิดนี้พัฒนาขึ้นมาในวิชามานุษยวิทยา (anthropology) มีประวัติความเป็นมาเริ่มต้นจากการศึกษาสังคมบรรพกาล (primitive society) ซึ่งมีขนาดเล็ก มีเสถียรภาพสูง เปลี่ยนแปลงน้อย (stable)

2. การกล่อมเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการควบคุมแรงคลาใจส่วนบุคคล (impulse control) แนวความคิดนี้กระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมว่าเป็นกระบวนการ จำกัดขอบเขตแรงกระตุ้นทางธรรมชาติของบุคคลที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (innate drives) ซึ่งหากปล่อยให้ผลต่อพฤติกรรมโดยลำพังแล้วจะทำให้เกิดความระส่ำระสายในสังคมได้ กระบวนการนี้จึงทำหน้าที่หล่อหลอมให้บุคคลผันแปรพฤติกรรม ที่เกิดจากแรงกระตุ้น ทางธรรมชาตินั้น ๆ ให้เป็นไปในทางที่สังคมพอจะยอมรับได้

แนวความคิดนี้มีที่มาจากทฤษฎีทางจิตวิเคราะห์ (psycho-analysis) ซึ่งมองว่ามนุษย์มีความต้องการทางธรรมชาติมาแต่กำเนิด เช่น ความก้าวร้าว (aggressiveness) ซึ่งหากปล่อยให้แสดงออกโดยไม่มี การควบคุมแล้ว ก็จะเป็นอันตรายต่อสังคม ในความคิดของ ฟรอยด์ (Freud)²⁴ นักทฤษฎีทางจิตวิเคราะห์ หันมองว่าสังคมมีวิธีการสอดแทรกค่านิยมเข้าไปในบุคลิกภาพของบุคคลซึ่งเขาเรียกว่า "ซูเปอร์อีโก้" (superego) อันเป็นพลังที่ควบคุมบุคคลมิให้มีพฤติกรรมตามอารมณ์ความรู้สึก หรือ ตัณหา

3. การกล่อมเกล่าเป็นการเตรียมบุคคลเข้ารับบทบาทต่าง ๆ ในสังคม (role training) แนวความคิดนี้มองกระบวนการกล่อมเกล่าทางสังคมว่าเป็นกระบวนการของสังคมในการทำให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตามปทัสสถานของสังคม

ความคิดนี้มีจุดเริ่มต้นจากการมองว่าการที่สังคมดำรงโครงสร้างของมันอยู่ได้ก็ด้วยการที่สามารถหาบุคคลมาสวมบทบาทต่าง ๆ ในสังคมได้ เช่นเป็น ครู แพทย์ ทหาร นักการเมือง เป็นต้น ทฤษฎีนี้มองว่าบุคลิกภาพของบุคคล และโครงสร้างของสังคมเป็นระบบที่แยกต่างหากออกจากกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพกับโครงสร้างของสังคมจึงมีได้หลายแนวทาง กระบวนการกล่อมเกล่าทางสังคมเป็นตัวเชื่อมให้ทั้งสองระบบไปด้วยกันได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือบุคคลก็จะได้ไม่ได้รับความกดดันจากระบบสังคมมากเกินไป ขณะเดียวกันสังคมก็จะไม่กระทบกระเทือนมากเกินไปจากความต้องการส่วนบุคคล

แนวความคิดนี้เห็นว่ากระบวนการกล่อมเกล่าทางสังคมมีความสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมพฤติกรรมของบุคคล และมุ่งพิจารณาผลกระทบของมันต่อสังคมอีกทั้งสื่อหรือตัวการ (agent) ในการกล่อมเกล่าจะได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษในบทบาทว่าสัมพันธ์กันอย่างไรซึ่งมีได้หลายรูปแบบ จึงเป็นตัวชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเป็นได้ว่ากระบวนการกล่อมเกล่าทางสังคม เป็นกระบวนการที่ทำให้คนได้เรียนรู้แบบแผนแนวทางทั่ว ๆ ไปให้มีทักษะในสังคมและทำให้บุคคลสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ตามปกติ กระบวนการนี้เกิดขึ้นตลอดชีวิตของคนตราบเท่าที่ยังอยู่ในสภาพแวดล้อมของสังคมมนุษย์²⁵ และกระบวนการนี้เองที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงพฤติกรรมของมนุษย์ กระบวนการกล่อมเกล่าทางสังคมจึงมีความสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่สร้างลักษณะแบบแผนของมนุษย์แต่ละบุคคลในสังคม

²⁴ เดวิช สวานานนท์, รวมบทความทางจิตวิทยา (กรุงเทพฯ : ศูนย์กิจการพิมพ์, 2516), หน้า 25-39.

²⁵ Pricha Hongskrailers, "Political Culture: Its Nature and Significance," Journal of Social Science. 11 (October, 1974), p. 77.
 วน สมบัติ วงศ์ศรีรัตน์ (ผู้แต่ง), พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และ พลศักดิ์ จิระกรศิริ (บรรณาธิการ), "พื้นฐานบางแง่ของวัฒนธรรมทางการเมืองไทย," วัฒนธรรมทางการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, 2524), หน้า 49.

ในเรื่อง กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง มีผู้ให้ความหมายและแสดงทฤษฎีแนวความคิดไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

ไฮแมน (Hyman) ได้อธิบายความหมายของการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองว่าเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ทั้งทางอารมณ์และเป็นกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งหลายของแต่ละบุคคล²⁶ โฟรแมน (Froman) กล่าวว่า การอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง การเรียนรู้ในการกำหนดสถานภาพของตัวเองให้เหมาะสมกับรูปแบบของสังคมนั้น ๆ โดยเรียนรู้ผ่านตัวการต่าง ๆ (agents) ของสังคม²⁷

ซีเกิล (Sigel) กล่าวว่า การกล่อมเกลาทางการเมืองได้แก่ การเรียนรู้ที่สถาน (norms) "ทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมือง" ซึ่งเป็นที่ยอมรับและกำลังดำเนินอยู่ในระบบการเมืองนั้น²⁸ ส่วน อัลมอนด์ และ เพาเวล (Almond และ Powell) ได้ให้ความหมายของการกล่อมเกลาทางการเมืองว่า หมายถึง กระบวนการนำซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน²⁹

²⁶Herbert Hyman, Political Socialization : A Study in the Psychology of Political Behavior (New York : Free Press, 1959), pp. 17-20.

²⁷Louis Froman, "Personality and Political Socialization," Journal of Politics 23 (1961), p. 342.

²⁸Robert S. Sigel, "Assumptions About the Learning of Political Values," The Annals 361 (September, 1965), 2, Herbert Hirsch, Poverty and Politicization : Political Socialization in an American Sub-Culture (New York : Free Press, 1971), pp. 20-24.

²⁹Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative Politics : A Developmental Approach (Boston : Little, Brown, 1966), pp.64-72 ใน สุจิต บุญบงการ. "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง", วรรณวิทยากร (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 10.

กรีนสไตน์ (Greenstein) ให้ความเห็นว่า การกล่อมเกลາทางการเมืองได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองทุก ๆ อย่าง ทั้งในรูปแบบและนอกกรอบแบบ ทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ การเรียนรู้ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของวัฏจักรชีวิต³⁰

ดอว์สัน และ พรีวิทท์ (Dawson และ Prewitt) ได้ให้ความหมายของการกล่อมเกลาทางการเมืองว่า หมายถึง กระบวนการที่ปัจเจกชนมารวมกันโดยมีโครงสร้างทางทัศนคติและแบบแผนของพฤติกรรม ซึ่งเป็นที่ยอมรับและเชื่อฟังกลุ่มทางสังคม³¹ หรือหมายถึง วิธีทางที่สังคมถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมนั้นจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง³²

ส่วน อีสตัน และ เดนนิส (Easton และ Dennis) กล่าวว่า การกล่อมเกลาทางการเมืองเป็น กระบวนการของการพัฒนาในหลาย ๆ ด้านที่ทำให้บุคคลได้รับความนิยมเอียงทางการเมือง (political orientation) และสร้างสรรค์รูปแบบพฤติกรรมของตน³³ ริช และ อธอฟ (Rush และ Athoff) ได้ให้ความหมายของการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง และก่อให้เกิดการรับรู้ (perception) หรือปฏิกิริยา (reaction) ต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง (political phenomena) กระบวนการนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (economic, social and cultural environments) ของสังคมนั้น

³⁰Fred I. Greenstein, "Political Socialization", International Encyclopedia of the Social Sciences (New York : The Free Press, 1968), Vol. 14, p. 55.

³¹Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization (Boston : Little, Brown Co., 1969), p. 4.

³²Kenneth P. Langton, Political Socialization (New York : Oxford University Press, 1969), p. 4.

³³David Easton and Jack Dennis, Children in the Political System : Origins of Political Legitimacy (New York : McGraw-Hill Book Company, 1969), p. 7.

บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ และเกิดจากกระบวนการปะทะสังสรรค์ (interaction) ของบุคลิกภาพ และประสบการณ์ของปัจเจกชนนั้นด้วย³⁴

จากคำจำกัดความที่บรรดานักรัฐศาสตร์ทั้งหลายได้ให้ข้างต้น พอจะสรุปความหมายของคำว่า การกล่อมเกลாத่างการเมืองได้ว่า หมายถึงกระบวนการสั่งสอนอบรมให้สมาชิกของสังคม เรียนรู้วัฒนธรรมทางการเมือง และโครงสร้างทางการเมืองโดยผ่านตัวการต่าง ๆ ของสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต กล่าวคือ เป็นกระบวนการหล่อหลอมให้เกิดแบบฉบับของทัศนคติ ความคิดเห็น ค่านิยม และความรู้สึกลงในทางใดทางหนึ่ง ต่อระบบการเมืองตั้งนั้นการอบรมกล่อมเกลาท่างการเมือง จึงมีความสำคัญต่อระบบการเมืองของแต่ละประเทศเป็นอย่างมาก เพราะเป็นกระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือรักษาวัฒนธรรมทางการเมืองไว้และเป็นกระบวนการที่จะทำให้พลเมืองของประเทศมีความรู้เรื่องระบบการเมืองการปกครองของประเทศ ก่อให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดชอบพอ เกลียดชัง หรือนิ่งเฉยต่อการเมือง การกล่อมเกลาท่างการเมืองจึงเป็นกระบวนการของการถ่ายทอดผ่านตัวการต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งจะทำให้แต่ละคนได้เรียนรู้ในการที่จะกำหนดรูปแบบของตน ในส่วนที่สัมพันธ์กับการเมืองให้เหมาะสม ระบบการเมืองของแต่ละประเทศจะคงอยู่ในรูปแบบเดิม หรือเปลี่ยนแปลงไปขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่กล่อมเกลาสังคมว่าจะถ่ายทอดค่านิยมทางการเมืองไปในแนวทางไหน ถ้าหน่วยงานที่กล่อมเกลาท่างสังคมถ่ายทอดค่านิยมทางการเมือง และสังคมแตกต่างไปจากบรรพบุรุษของตนกระบวนการกล่อมเกลาท่างการเมืองนี้ ก็จะเป็นตัวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม

³⁴Michael Rush and Phillip Athoff, Introduction to Political Sociology (London : Western Printing Service Press, Ltd., 1971), p.16. อ้างใน ลิขิต ชีรเวคิน, การพัฒนาการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2519), หน้า 299.

กระบวนการอบรมกลุ่มกลางทางการเมือง

ได้กล่าวมาแล้วว่า การกลุ่มกลางทางการเมืองเป็นกระบวนการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกของสังคมเรียนรู้วัฒนธรรมทางการเมืองและโครงสร้างทางการเมืองจากตัวการ (agents) ของสังคมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ทั้งทางตรงและทางอ้อมในทุกขั้นตอนของชีวิตซึ่งจะมีผลก่อให้เกิดแบบฉบับของทัศนคติ ความคิดเห็น ค่านิยม และความรู้สึกในทางใดทางหนึ่งต่อระบบการเมืองที่ตนเกี่ยวข้องอยู่ตัวการที่ทำให้การอบรมกลุ่มกลางทางการเมือง อาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท เช่น ตัวการที่เป็นบุคคลที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับผู้รับ ได้แก่พ่อแม่และสมาชิกของกลุ่มซึ่งอยู่ในระดับเดียวกันและตัวการที่เป็นสถาบันได้แก่ โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาอื่น ๆ สถาบันกองทัพ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และสถาบันครอบครัว เป็นต้น หรืออาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม³⁵ คือ ก. กลุ่มปฐมภูมิ (primary groups) ได้แก่ครอบครัว มนุษย์เริ่มได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครอบครัว เริ่มตั้งแต่ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ผู้ปกครองกับลูก ๆ ว่าอยู่ในลักษณะใดเป็นไปในลักษณะส่งเสริมให้ลูกมีความกล้าที่จะแสดงออก ซึ่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์หรือเปิดโอกาสให้ลูกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ ของครอบครัวมาน้อยเพียงใด หรือเป็นไปในลักษณะตรงกันข้าม สิ่งเหล่านี้จะมีส่วนกำหนดบุคลิกภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล

³⁵ม.ร.ว.พฤษิธาน ชุมพล, ระบบการเมืองความรู้เบื้องต้น (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2530), หน้า 55-70.

ข. กลุ่มทุติยภูมิ (secondary groups) ได้แก่สถาบันต่าง ๆ เช่น โรงเรียน กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน และการติดต่อทางการเมืองโดยตรง เป็นต้น

1) โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา เป็นแหล่งฝึกฝนอบรมให้บุคคลมีความรอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่จำเป็นของสังคม เป็นต้นว่าความรู้ เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของประเทศ ซึ่งจะทำให้บุคคลรู้จักสิทธิและหน้าที่พื้นฐานของพลเมืองในแต่ละระบบการเมือง และเป็นสถานที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจและปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่พื้นฐานของพลเมือง นอกจากนี้สถาบันการศึกษายังเป็นแหล่งผลิตผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะอย่างยิ่งที่จำเป็นต่อสภาพสังคม ของแต่ละประเทศ สถาบันการศึกษาจึงมีอิทธิอยู่มาก ในหลายด้านของชีวิตสิ่งทีบุคคลได้รับจากสถาบันการศึกษาย่อมมีผลต่อพฤติกรรมของเขา

2) กลุ่มเพื่อน (peer groups) เป็นกลุ่มคนที่มีสถานภาพใกล้เคียงกัน และมีความใกล้ชิดกัน ย่อมทำให้บุคคลยอมรับนับถือความคิดซึ่งกันและกัน รวมถึงเรียนรู้บุคลิกภาพระหว่างสมาชิกด้วยกัน อันจะก่อให้เกิดแรงจูงใจ หรือ ผลักดันที่มีอิทธิพลต่อการเมืองไทย

3) กลุ่มอาชีพ (occupation or professional groups) เป็นกลุ่มอาชีพการงานและองค์การที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การที่คนเข้าเป็นสมาชิกของหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นของเอกชน หรือรัฐบาลก็ตามเป็นระยะเวลาอันพอสมควรจะทำให้บุคคลนั้นมีความรู้สึกผูกพันกับหน่วยงานหรือ องค์การนั้น รวมทั้งยอมรับสภาพความเป็นอยู่หรือระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของอาชีพหรือขององค์การนั้น ดังนั้นสภาพแวดล้อมระเบียบการปฏิบัติหรือลักษณะของงานในกลุ่มอาชีพหรือองค์การ จะมีอิทธิพลอย่างมากในการที่หล่อหลอมถ่ายทอดบุคลิกภาพ ความเชื่อ และทัศนคติ

4) สื่อมวลชนมีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง การเสนอข่าวสารหรือการให้ความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกมีส่วนในการถ่ายทอดทัศนคติ ค่านิยมใหม่ ๆ สื่อมวลชนเป็นตัวนำค่านิยมต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับไปสร้างความรู้สึทางอารมณ์ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อทางการเมือง

5) การติดต่อทางการเมืองโดยตรงทัศนคติทางการเมืองของประชาชนสามารถปลุกฝังให้เกิดขึ้นได้อีกทางหนึ่งคือการติดต่อทางการเมืองโดยตรงได้แก่ การมีพรรคการเมือง และการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองทุกระดับไม่ว่าระดับท้องถิ่น หรือระดับชาติ

จากตัวการ (agents) ที่ให้การอบรมกล่อมเกล่าทางการเมืองดังกล่าว Pye ได้อธิบายถึงขั้นตอนต่าง ๆ ของการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ว่ามี 4 ขั้น คือ³⁶

³⁶Lucian W. Pye, Politics, Personality and National Building: Burma's Search for Identity (New Haven & London : Yale University Press, 1962), pp. 45-46 ใน กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง", วรรณไวทยากร (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 39.

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นมูลฐานที่เด็กจะได้รับการฝึกฝน ให้เป็นสมาชิกของสังคม กล่าวคือเด็กจะได้เรียนรู้ทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ทั่วไป และความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีต่อบทบาทต่าง ๆ รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่คนในสังคมนั้นจำเป็นต้องเรียนรู้

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นที่ประสบการณ์มีอิทธิพลต่อจิตสำนึกและเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพขั้นมูลฐานของบุคคลนั้น ในขั้นนี้บุคคลจะมีความสำนึกว่าตัวเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมีความรู้ความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นที่บุคคลได้รับการเรียนรู้ทางการเมือง เริ่มมีความรู้สึกถึงรถการเมืองรอบตัวเอง มีทักษะ และเข้าใจเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ

ขั้นที่ 4 เป็นขั้นสุดท้าย ที่บุคคลผ่านจากการเป็นสมาชิกทางการเมืองที่ไม่ร่วมกิจกรรมมาเป็นผู้ที่เข้าร่วมบทบาททางการเมืองโดยตรงขั้นนี้เรียกว่า กระบวนการเลือกสรรทางการเมือง (political recruitment process) เป็นขั้นที่คนคนนั้น จะมีความเข้าใจทางการเมืองลึกซึ้ง และจะมีทัศนคติทางการเมืองชัดเจนและถาวรมากกว่าเดิม

เดนิส (Dennis) ได้จำแนกการเรียนรู้ของบุคคลออกเป็น 2 ระยะ³⁷ ด้วยกัน

1. การอบรมขัดเกลาทางสังคมขั้นปฐมภูมิ (primary socialization) เป็นระยะแรกที่เด็กเริ่มรู้ความเด็กจะได้รับการถ่ายทอดความรู้บุคลิกภาพและวัฒนธรรมจากพ่อแม่ หรือผู้ปกครองภายในครอบครัว

2. การอบรมขัดเกลาทางสังคมขั้นทุติยภูมิ (secondary socialization) เป็นระยะที่บุคคลเริ่มเรียนรู้ถึงสิ่งต่างๆของสังคมภายนอกครอบครัวได้แก่ การเรียนรู้จากสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันการศึกษาเพื่อนฝูงและจากประสบการณ์ของตนเอง เป็นต้น

อย่างไรก็ตามกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองจะมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเหตุการณ์ในแต่ละขั้นตอน เวิร์ท (Wirt)³⁸ ได้สรุปลักษณะการพัฒนาของกระบวนการ

³⁷Jack Dennis (ed.), Socialization to Politics (London : John Wiley and Sons Ltd., 1973), p. 293.

³⁸Frederick M. Wirt, Introductory Problems in Political Research (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc., 1970), p. 31.

การอบรมกลุ่มกลาทางการเมือง จากวัยเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ออกเป็นหลายระดับ กล่าวคือ ในระดับมูลฐานของการเรียนรู้ เด็กจะเรียนรู้ในด้านความรู้สึกผูกพัน การให้ความเชื่อถือ ความจงรักภักดีต่อบ้านเกิดเมืองนอน และเรียนรู้ว่าตนเป็นสมาชิกของชาติใดใครคือพวกและใครมิใช่พวก การเรียนรู้ในระดับ ต่อมาจะเป็นการพัฒนาในด้านทัศนคติความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง และการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในระดับที่สูงขึ้นมาอีก เด็กจะเริ่มมีทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง กล่าวคือ อาจจะไปมีบทบาททางการเมืองด้วยตนเอง เช่น รับสมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทน เป็นต้น และในระดับสูงสุดบุคคลนั้นจะมีการพัฒนาทางด้านทัศนคติ และความรู้เกี่ยวกับนโยบายต่าง ๆ ที่ออกมาจากระบบการเมืองนั้น เช่น การออกกฎหมาย เป็นต้น

ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการอบรมกลุ่มกลาทางการเมืองย่อมมีอิทธิพลต่อค่านิยม ทัศนคติ และความรู้สึกในทางใดทางหนึ่งต่อระบบการเมืองของบุคคล บางครั้งการอบรมในระดับครอบครัวอาจจะมีอิทธิพลมากกว่าระดับเพื่อนฝูง และสถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียนและมหาวิทยาลัยแต่บางครั้งการอบรมในระดับปลาย โดยสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ จะมีอิทธิพลมากกว่า แต่มีบ่อยครั้งที่ทัศนคติและค่านิยมในการเรียนรู้ในขั้นตอนต่าง ๆ จัดกันอย่างเห็นได้ชัดเนื่องจากรับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่ไม่เคยประสบมาก่อน บ้างเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเหตุการณ์ทางการเมืองทั้งภายในประเทศ และนอกประเทศบ้างจะทำให้บุคคลไม่แน่ใจบุคลิกลักษณะของตน ซึ่งจะปรากฏผลให้เห็นในวัฒนธรรมทางการเมืองระดับชาติ บางทีผลของการอบรมกลุ่มกลา ในบางครั้งอาจจะเป็นไปในลักษณะผิวเผิน เช่น ประเทศเยอรมันนี ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้พยายามเปลี่ยนแปลงวิธีการอบรมกลุ่มกลาแบบดั้งเดิม ซึ่งพอมีอำนาจเด็ดขาดมาเป็นแบบประชาธิปไตย และพยายามสอนวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้แก่นักเรียนในโรงเรียน และมหาวิทยาลัย แต่ปรากฏว่าเด็กเรียนรู้ โครงสร้างรัฐบาลแต่เพียงผิวเผิน เพราะพื้นเพดั้งเดิมของประเทศเยอรมันนี มีลักษณะที่ขัดกับประชาธิปไตย การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่จึงเป็นไปได้ยาก³⁹

³⁹Sidney Verba, "Germany : The Remarking of Political Culture," Political Culture and Political Development, eds. Lucian Pye and Sidney Verba (Princeton : Princeton University Press, 1965), p. 130.

ดังนั้นกระบวนการอบรมกล่อมเกลາทางการเมือง จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง จากหลายระดับหลายตัวการ เริ่มตั้งแต่ระยะแรกเริ่มของชีวิตในครอบครัวต่อเนื่องมาในสถาบัน ทางสังคมต่าง ๆ เช่น สถาบันศาสนาโรงเรียน กลุ่มอาชีพ สมาคมอาสาสมัครสื่อมวลชน พรรคการเมืองหรือสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล เป็นต้น ส่วนที่ว่าระดับใดตัวการใดจะมีอิทธิพล มากกว่ากัน ต้องแล้วแต่ความเป็นมาของชาติหรือเผ่าชนนั้น ความยาวนานของระบบและ ค่านิยมที่ใช้กันมาความต่อเนื่องหรือขาดตอนของความเป็นชาติ ประสิทธิภาพของระบบการศึกษา สภาพภูมิศาสตร์และการติดต่อสื่อสารภายในชาติ ระบบครอบครัว โรงเรียนและการอบรมบุตร รวมทั้งอิทธิพลภายนอกที่มีผลต่อสังคมนั้น ๆ ด้วย กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองใน ทุกขั้นตอนของชีวิตมีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อกระบวนการถ่ายทอดและปลูกฝังทัศนคติ ความ เชื่อและค่านิยมทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่ง การที่บุคคลจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองทั้ง 5 ชั้น ดังกล่าวอย่างต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย แต่โดยทั่วไปแล้วการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองในแต่ละชั้น มักไม่สอดคล้องกัน บางครั้งถึงกับขัดแย้งกัน ทำให้บุคคลมีวัฒนธรรมทางการเมือง ทั้งแบบประชาธิปไตย และ อำนาจอธิปไตยรวมอยู่ในบุคคลคนเดียวกัน ฉะนั้นการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง จึงมีความ สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรมทางการเมือง และเอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน

วัฒนธรรมทางการเมืองกับการกล่อมเกลาทางการเมือง

ระบบการเมืองแต่ละระบบนั้น อันที่จริงแล้วมิได้เป็นผลผลิตของสิ่งที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมาย รัฐธรรมนูญ แต่เป็นภาพสะท้อนของสิ่งที่อยู่ลึกกลงไปกว่านั้น นั่นคือ วัฒนธรรมจารีต ประเพณี และความรู้สึกนึกคิดของคนในประเทศนั้น ๆ สิ่งซึ่งเป็นผลผลิตของพลังดังกล่าวนี้ Almond ขนานนามาให้ว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง"⁴⁰ Almond ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมทาง การเมือง เป็นแบบแผนของทัศนคติ และความเชื่อของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง

⁴⁰Gabriel A. Almond, "Comparative Political System", in Heinz Eulau, Samuel J. Eldersveld, and Morris Janowitz, eds, Political Behavior : A Reader in Theory and Research (Illinois : The Free Press, 1965), p. 36.

และส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง ประกอบด้วยความโน้มเอียงเกี่ยวกับการรับรู้ (cognitive orientations) คือความรู้ความเข้าใจ และความเชื่อที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง และระบบการเมือง ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก (affective orientations) คือความรู้สึกที่มีลักษณะเป็นการประเมินค่าตัดสิน และความคิดเห็นที่มีต่อกิจการทางการเมือง และปรากฏการณ์ทางการเมือง Yinger กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นทัศนคติและการอบรมที่ปัจเจกชนได้รับจากระบบการเมืองนั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วยความรู้สึกนิยม หรือไม่นิยมต่อระบบการเมือง และการประเมินค่าต่อเหตุการณ์ทางการเมือง⁴¹

รูปแบบพหุพหุ-มีส่วนร่วม (subject - participant) ในวัฒนธรรมการเมืองแบบนี้ ประชาชนในสังคมจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทกล่าวคือ พวกแรกเป็นพวกที่มีความเข้าใจถึงบทบาททางการเมืองรับรู้ และ มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองกับพวกที่สอง คือ พวกที่ยังคงยอมรับในอำนาจของอภิสิทธิ์ชนทางการเมือง ลักษณะสำคัญที่เป็นผลของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ก็คือ การสลับสับเปลี่ยนระหว่างรัฐบาลอำนาจนิยมกับรัฐบาลประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะคนในสังคมเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ที่มีวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม แม้มีความต้องการการปกครองแบบประชาธิปไตยแต่เมื่อคนส่วนใหญ่ยังคงมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพหุพหุยังนิยมการปกครองแบบอำนาจนิยม อยู่จึงทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ มีความไม่มั่นคงในโครงสร้างทางการเมือง

รูปแบบคับแคบ-มีส่วนร่วม (parochial-participant) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งพบได้ในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่แต่เดิมอำนาจรัฐบาลกลางอ่อนมีท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีวัฒนธรรมแบบคับแคบดำรงอยู่มาก เมื่อจะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบสมัยใหม่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ไม่เพียงแต่จะเกิดปัญหาการสร้างกระบวนการในการที่ประชาชนจะเข้าร่วมทางการเมืองเท่านั้น หากแต่รวมถึงปัญหาในการสร้างโครงสร้างด้านการปกครองควบคู่กันไปด้วย รวมทั้งการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองให้สอดคล้องในสังคมเช่นนี้ ไม่มีสถาบันทางการเมือง เช่น ระบบราชการ ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลที่จงรักภักดี

⁴¹Gabriel A. Almond, "Comparative Political System," Journal of Politics 18 (August, 1956), p. 398.

ต่อระบบเป็นตัวรองรับการสร้างสถาบันทางการเมือง ความผูกพันกับวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือ วัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มชนที่คับแคบ จะเข้ามามีอิทธิพลในโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง สมัยใหม่ ทั้งทางด้านการเมือง เช่น พรรคการเมืองและทางด้านการศึกษา คือระบบราชการ จนสถาบันเหล่านี้ขาดประสิทธิภาพในการทำงานของตน สิ่งที่ต้องกระทำในสภาพการเมืองเช่นนี้ ก็คือ การพยายามดึงเอาสิ่งที่เหมาะสมจากวัฒนธรรมของท้องถิ่น หรือของกลุ่มชนเชื่อมต่อกับ วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมมากกว่าการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นลงโดยสิ้นเชิง

ดังนั้น การที่จะเข้าใจระบบการเมืองของประเทศหนึ่งประเทศใดจึงจำเป็นต้องเข้าใจ ถึงสิ่งที่เรียกว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" (political culture) ของคนในประเทศนั้น เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองได้รับการยอมรับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ ที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม ทางการเมืองของบุคคลในประเทศ ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อระบบการเมืองของประเทศนั้น ๆ ระบบ เมืองจะมีลักษณะเช่นไร และจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับบุคคลในระบบ เมืองนั้น ๆ จะมีทัศนคติทางการเมืองอย่างไร และมีวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างไรการที่จะ เข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศหนึ่งประเทศใด จำเป็นต้องศึกษาความเป็นมาของ ประเทศรวมทั้งความเป็นมาของบุคคลภายในประเทศศึกษาถึงค่านิยมของบุคคล ความเชื่อถือความ เข้าใจในสิ่งแวดล้อม ทัศนคติ ซึ่งแสดงออกและไม่แสดงออก ความรู้สึกที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และเพื่อน ร่วมชาติ ความสำเนียงกันความเป็นชาติ และปฏิกริยาทั้งทางอารมณ์ และกริยาอื่น ๆ ของบุคคล ที่มีต่อเหตุการณ์ หรือการกระทำใด ๆ ฯลฯ หมายความว่า จุดแห่งความสนใจส่วนหนึ่งจะมาอยู่ที่ กระบวนการศึกษา และกระบวนการสร้างค่านิยมและทัศนคติโลก (world view) ของบุคคล ตั้งแต่แรกเกิด อันได้แก่ระดับครอบครัว รวมทั้งการศึกษาในระดับเพื่อนเล่นโรงเรียน และ มหาวิทยาลัยไปจนถึงการได้รับความรู้ทางการเมืองหรือที่เรียกว่า "การอบรมและเรียนรู้ทาง เมือง" (political socialization) ในสังคม วัฒนธรรมทางการเมืองที่อยู่สภาพ เมือง ก็คือ วัฒนธรรมที่อยู่ในระบบสังคม อนุชนจะถูกอบรมกล่อมเกลามาในรูปแบบของ ประสบการณ์ร่วมการเข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองไทยจะช่วยให้เราเข้าใจถึงทัศนคติ ความเชื่อและ ค่านิยมของคนไทยที่เกี่ยวกับการเมืองว่าเป็นอย่างไร

ได้กล่าวแล้วว่า วัฒนธรรมทางการเมืองที่อยู่ในสภาพการเมืองก็คือวัฒนธรรมที่อยู่ใน ระบบสังคมดังนั้นวัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั้งหมดของสังคม วัฒนธรรม สามารถถ่ายทอดและสืบทอดกันได้ถือเป็นมรดกของสังคม (social heritage) ที่มนุษย์สร้างสม ไว้ใช้เป็นวิถีทางดำเนินชีวิตของคนในสังคม (way of life) วัฒนธรรมจึงเป็นแบบแผนที่เป็น

ตัวกำหนดพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์แต่ละสังคมหรือแต่ละประเทศย่อมมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แต่วัฒนธรรมของชาติหนึ่งอาจเหมือนกับของอีกชาติหนึ่งได้เพราะวัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้ และเปลี่ยนแปลงกันได้ และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย วัฒนธรรมทางการเมืองของทุกประเทศจะมีลักษณะเหมือนกันในด้านโครงสร้าง กล่าวคือ มีพื้นฐานประกอบด้วยวัฒนธรรมของสังคม ค่านิยม ความเชื่อ การเรียนรู้ หรือความรู้สึกทางการเมืองของชุมชนส่วนร่วม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละประเทศ จะแตกต่างกันไปตามลักษณะของวัฒนธรรมของสังคมนิยมความเชื่อ การเรียนรู้หรือความรู้สึกทางการเมืองของพลเมืองในประเทศนั้น ๆ เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละประเทศก็คือ ลักษณะทัศนคติ และความโน้มเอียงในรูปแบบต่างๆ ของสมาชิกในสังคมที่มีต่อระบบ และส่วนต่างๆ หรือกิจกรรมทางการเมืองของประเทศนั้น ๆ ดังนั้นการที่เราจะศึกษากระบวนการกล่อมเกลາทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยได้ เราจึงต้องรู้ถึงระบบโครงสร้างพื้นฐาน อันประกอบไปด้วยวัฒนธรรมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อและทัศนคติของบุคคลในสังคมไทย

วัฒนธรรมทางการเมืองและการกล่อมเกลาทางการเมืองของไทย

ในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองไทยนั้นเราจำเป็นต้องศึกษาแง่มุมสำคัญต่างๆ ของวัฒนธรรมทั่วไปด้วย ซึ่งเราพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านโครงสร้างทางสังคมไทย

สังคมไทยมีโครงสร้างสำคัญ ที่ตั้งอยู่บนลักษณะของการมีลำดับชั้นฐานะในสังคม (hierarchical structure) มีการยอมรับลำดับชั้นหรือสถานภาพที่แน่นอนจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครองในประวัติศาสตร์ไทยในอดีต ผู้ปกครองมีอำนาจเหนือการปกครองเป็นเรื่องของเจ้านาย หรือผู้มีอำนาจวาสนามีควรที่สามัญชนทั่วไปจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับหรือคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องของนักการเมืองหรือชนชั้นปกครอง ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตของเขาเพียงเล็กน้อย หากผู้ใดมีอำนาจสูงสุดขึ้นมา ประชาชนก็จะตกอยู่ใต้อำนาจของผู้นั้น และยอมรับโดยไม่มี การขัดแย้งแต่อย่างใดว่าผู้นั้นเป็นผู้มีอำนาจเหนือตน ปรากฏการณ์หรือสภาพทางจิตใจเช่นนี้ ก็อบจะเรียกได้ว่าเป็นลักษณะอันเที่ยงแท้ของคนไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน จากการที่อำนาจทางการเมืองยังคงอยู่ในกลุ่มข้าราชการมาตลอดเวลา ทำให้ระบบข้าราชการกลายเป็นสถาบันสำคัญในระบบการเมืองไทยประชาชนต่างเกรงกลัว และยอมรับอำนาจของ

ข้าราชการ ทำให้ข้าราชการถือว่าตัวเองเป็นเจ้าของประชาชน ... ความเชื่อที่ว่า การเป็นข้าราชการก็คือ การเป็นเจ้าของคนจนจึงพึงรำลึกอยู่ในความเชื่อถือของประชาชน โดยมีสังคมชนบทธรรมเนียมประเพณีเป็นเครื่องสนับสนุน สังคมไทยจึงเป็นสังคมเจ้านาย (prestige society) และมีทัศนคติแบบเจ้าขุนมูลนาย ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับประชาชน จึงปรากฏออกมาในลักษณะ "นายผู้มีอำนาจวาสนากับไพร่ผู้ต่ำศักดิ์" และในระบบข้าราชการเอง ก็เป็นระบบการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น โดยที่ผู้ที่อยู่บนยอดสุดเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ความสัมพันธ์ติดต่อสื่อสารอยู่ในรูปคำสั่งซึ่งมีลักษณะเป็นแบบการสื่อสารทางเดียว (one-way communication) คือออกจากผู้ที่อยู่ระดับสูงกว่าไปสู่ระดับที่ต่ำกว่าเสมอ และมีกฎข้อบังคับ ซึ่งเป็นไปนอกระบบผู้บังคับบัญชาเกรงพิณอบพิเทาต่อผู้ใหญ่อ่างไม่มีเงื่อนไข ส่วนประชาชนก็ถูกอบรมสั่งสอนให้เคารพใน ข้าราชการ ขุนนาง และผู้มีอาวุโส ถูกได้รับการสั่งสอนให้เคารพเชื่อฟังพ่อแม่และผู้ใหญ่โดยไม่มีข้อขัดแย้ง คนไทยในปัจจุบันจึงยังคงเชื่อกับการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และยังมียึดถือความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ว่า การเมืองการปกครองเป็นเรื่องของเจ้าขุนมูลนายทหารหรือชนชั้นสูง ประชาชนเป็นผู้เดินตามหลัง ทำให้เกิดมีคำว่า "เจ้านาย" ขึ้นมาจนเป็นประเพณีนิยมของสังคมไทย การจะทำสิ่งใดลงไปก็ต้อง "แล้วแต่เจ้านายท่านจะสั่ง" ประชาชน และผู้น้อยจึงเป็นเพียงผู้คอยปฏิบัติตามคำสั่ง การปฏิบัติเช่นนี้เป็นลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย

2. อิทธิพลของพุทธศาสนาในสังคมไทย

ศาสนาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เพราะเป็นแบบแผนของความประพฤติ ดังนั้นศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้ที่นับถือศาสนานั้น ๆ สำหรับประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และถือเป็นศาสนาประจำชาติ พุทธศาสนามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่แรกเกิดจนตายมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับระบบการปกครองมาตลอด

พุทธศาสนาจึงเป็นยิ่งกว่าศาสนาต่อพฤติกรรมของคนไทยคือ เป็นเหมือนวิถีทางและคุณค่าแห่งชีวิต กิจกรรมทางศาสนาสอดแทรกอยู่ในชีวิตประจำวันโดยตลอด ฉะนั้นศาสนานับถือพุทธศาสนาจึงเป็นตัวแปรตัวหนึ่งที่สำคัญซึ่งเป็นตัวกำหนดทัศนคติ และค่านิยมอันส่งผลไปสู่การแสดงออกทางการเมืองหรือพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย เช่นการที่คำสอนของพระพุทธศาสนาย้ำถึงความสำคัญของตัวบุคคลเป็นพิเศษ (individualism) กล่าวคือบุคคลจะดีหรือ

ช่วยอยู่ที่การกระทำของตนเอง ทาดีได้ดี ทาชั่วได้ชั่ว บุคคลพึงได้แต่ตนเองเท่านั้น จะพึ่งคนอื่นไม่ได้ เป็นเหตุให้คนไทยส่วนใหญ่อุบัติกว่าตนเองไม่ควรเข้าไปผูกพันกับเรื่องของคนอื่น ผลสะท้อนทางการเมืองคือคนไทยไม่กระตือรือร้นที่จะมีปฏิริยาต่อการใช้อำนาจในการปฏิบัติรัฐประหาร การยึดอำนาจแต่ละครั้ง ไม่เคยปรากฏว่าคนไทยมีความกระตือรือร้นที่จะมีปฏิริยาต่อต้านกลุ่มคนที่ใช้กำลังยึดอำนาจรัฐ ดังนั้นการยึดอำนาจของทหารในเมืองไทยแต่ละครั้งจึงเป็นไปด้วยความเรียบร้อยปราศจากการนองเลือด และไม่ค่อยประสบปัญหาการต่อต้านการใช้นโยบาย หรือการบังคับใช้กฎระเบียบต่าง ๆ ของรัฐบาลเพราะคนไทยส่วนใหญ่อยังเชื่อว่า "คนผู้ใดกระทำบุญแต่ก่อนคือว่าได้ปฏิบัติบูชาแก่พระศรีรัตนตรัย และรู้จักคุณพระพุทเจ้า พระสงฆ์เจ้าแลให้ทานรักษาศีลเมตตาภาวนา ครั้นตายก็เอาตนไปเกิดในสวรรค์ลาบคาบเล่าได้เป็นท้าวเป็นพระญาผู้ใหญ่แลมีศักดิ์มียศบริวารเป็นอนาคอนันต์ฯ..."⁴² คนไทยจึงมองว่าการที่บุคคลได้ขึ้นมาใช้อำนาจทางการเมืองนั้นเป็นเพราะบุญวาสนาบารมี ของแต่ละบุคคลไป จากการนับถือและศึกษา ศาสนา พุทธอย่างไม่ดองแท้ และเพียงผิวเผินของคนไทย อดทั่วไพบ มิได้นำคำสอนมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เช่นการรักษาศีล 5 หรือรักษาอุโบสถศีล, การกระทำสมาธิ และภาวนาอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้มีความเชื่อถือเรื่องบุญกรรมอย่างขาดความลึกซึ้ง ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ ได้ฝังรากลึกกลงไปในสภาพจิตใจของคนไทยทั่วไปมาเป็นเวลานานหนังสือไตรภูมิพระร่วง เป็นรากฐานของความเชื่อในเรื่องนี้โดย ได้เน้นถึงสภาพทั้ง 3 คือ เทวดา มนุษย์ สัตว์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันแนบดังว่า "เกิดจากบุญ" เทวดาคือผู้สร้างบุญมากที่สุดรองลงมาก็คือมนุษย์ และสัตว์ในลำดับต่ำสุด และในแต่ละหน่วยก็มีลำดับชั้นในตัวของมันอีก เช่น เทวดาก็แบ่งเป็นเทวดาชั้น 1 ชั้น 2 ชั้น 3 ตามลำดับมนุษย์ก็มีคนรวยมีเจ้านายมีคนจนการที่คนไทยอยู่ในจำพวกไหน คนไทยก็เชื่อว่าเป็นเพราะผลของการสร้างสม "บุญ" ไว้ไม่เท่ากันดังข้อความตอนหนึ่งในหนังสือไตรภูมิพระร่วงว่า "เป็นไส้แต่บายและบุญ หากให้คนดีแลเชื่องใจ ลางคนไส้งาม ลางคนไส้บึงาม ลางคนไส้ยีนลางคนไส้บมยีน ลางคนไส้เป็นเจ้านาย ลางคนไส้เป็นข้าท่าน ลางคนไส้เป็นคนดี ลางคนไส้เชื่องใจ ลางคนมีปรีชา ลางคนหาปรีชามีได้..."⁴³

⁴²ไตรภูมิพระร่วง (พระนคร : คลังวิทยา, 2509), หน้า 94.

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 201.

ด้วยเหตุนี้สถานภาพของคนในสังคมไทย จึงถูกยอมรับในจิตใจของคนไทยทั่วไปไว้ก่อนว่า คนจะอยู่ในสถานภาพใด เป็นเพราะผลของการ สร้างสม "บุญ" ตั้งแต่ชาติก่อน ลักษณะเช่นนี้ทำให้คนไทยยอมรับสถานภาพ ของตนในสังคม ซึ่งเป็น การส่งเสริมให้โครงสร้างแบบลำดับชั้นในสังคมไทยแน่นแฟ้นขึ้นไปอีก กล่าวคือ เชื่อว่าผู้มีบุญญาบารมีมากก็มีอำนาจมาก ซึ่งในสมัยโบราณมียอดสูงสุดอยู่ที่พระมหากษัตริย์ซึ่งถือว่าเป็นสมมติเทวราช และลดหลั่นกันลงมาตามลำดับชั้น เป็นเหตุให้คนไทยยอมรับอำนาจจากเบื้องบน โดยไม่โต้แย้ง เพราะเชื่อว่า นั่นเป็นเพราะผลบุญที่คนเหล่านั้นสร้างสมเอาไว้แต่ชาติก่อน และตัวเองมีหน้าที่จะต้องยอมรับปฏิบัติตามคำสั่งของคนเหล่านั้น

นอกจากนั้นคำสอนของพุทธศาสนา ยังเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่สร้างนิสัยเฉยเมยทางการเมือง (political apathy) ของคนไทยทำให้คนไทยไม่สนใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) และขาดการเรียนรู้ทางการเมือง ลักษณะเช่นนี้ทำให้คนไทยยอมรับสถานภาพของตนในสังคม ซึ่งเป็น การส่งเสริมให้โครงสร้างแบบลำดับชั้นในสังคมไทยแน่นแฟ้นขึ้นไปอีก กล่าวคือ เชื่อว่าผู้มีบุญญาบารมีมาก ก็มีอำนาจมากซึ่งในสมัยโบราณมียอดสูงสุดอยู่ที่ พระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่าเป็นสมมติเทวราช และลดหลั่นกันลงมาตามลำดับชั้น เป็นเหตุให้คนไทยยอมรับอำนาจจากเบื้องบนโดยไม่โต้แย้ง เพราะเชื่อว่านั่นเป็นเพราะผลบุญที่คนเหล่านั้นสร้างสมเอาไว้แต่ชาติก่อนและตัวเองมีหน้าที่จะต้องยอมรับปฏิบัติตามคำสั่งของคนเหล่านั้น

คนไทยส่วนใหญ่มักจะคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือพวกตน เป็นเรื่องของบุคคลบางกลุ่ม ที่จะต้องรับผิดชอบ จึงไม่ให้ความสนใจต่อการเมือง และไม่ปรารถนาจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เขามักจะคิดถึงตัวเอง (individualism) และรักความเป็นอิสระ ลักษณะดังกล่าวนี้เมื่อประสาน กับพฤติกรรมที่วางเฉย ไม่สนใจใยดีต่อกิจการของส่วนรวมของคนไทยแล้ว ทำให้คนไทยไม่อยากผูกพัน หรือเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของคนอื่นดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือการยึดอำนาจทุกครั้งทั้งในอดีต และปัจจุบัน คนไทยส่วนใหญ่ไม่รู้สึกลัวว่าตนเองสูญเสียอิสรภาพ และไม่รู้สึกลัวกระทบกระเทือนแต่อย่างใด ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือมีการยึดอำนาจเกิดขึ้น คนไทยจะรู้สึกเฉย ๆ เพราะเขายังสามารถประกอบอาชีพการงานได้ตามปกติ โดยไม่ต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ การเมืองและไม่สนใจว่าใครจะเข้ามามีอำนาจ โดยวิธีการอย่างไร รวมทั้งไม่สนใจว่าตนเองจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

เมืองใดอย่างไร ดังนั้นคนไทยจึงถูกทำให้เคยชินกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยวิธีชักจูง ยึดอำนาจมาตลอด⁴⁴ ประชาชนจึงไม่มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงบุคคล ผู้ใช้อำนาจ หรือ ผู้ปกครองแต่อย่างใด ซึ่งนับว่าไม่สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่ให้อำนาจแก่ ประชาชนเป็นผู้เลือก หรือเปลี่ยนแปลงบุคคลผู้ใช้อำนาจหรือผู้ปกครอง การเปลี่ยนแปลงทาง การเมืองโดยการยึดอำนาจทุกครั้ง จะมีการอ้างว่าทำไปโดยความต้องการหรือสนองความต้องการ ของประชาชนแต่ไม่มีหลักฐานอะไรเป็นเครื่องยืนยันว่าประชาชนที่เป็นเจ้าของอำนาจทางการเมือง อย่างแท้จริงได้มีส่วนร่วมด้วย การยึดอำนาจแต่ละครั้ง จึงเป็นการแย่งชิงอำนาจกันเองระหว่าง กลุ่มผู้คุมอำนาจทางการเมือง ซึ่งได้แก่กลุ่มข้าราชการโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มทหาร แม้แต่การ เปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง ปี พ.ศ. 2475 ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเมืองครั้งสำคัญของไทย เมื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวแล้ว จะพบว่า ทำให้เกิดจากการเรียกร้องของคนไทยส่วนใหญ่ไม่ เพราะคณะราษฎรได้กระทำลงไป ใน ขณะที่คนไทยยังมีความเฉยเมยทางการเมืองอยู่ เห็นได้จากการที่คณะราษฎร ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำใน การเปลี่ยนแปลงการปกครองต้องพยายาม โฆษณาและสร้างภาพพจน์ให้คนเชื่อ เพื่อจะได้ให้ความ ร่วมมือ ประเพณีการยึดอำนาจครั้งต่อ ๆ มา ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันด้วยเหตุนี้คนไทยส่วนใหญ่ จึง ถูกกีดกันจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยผลการยึดอำนาจของกลุ่มทหารต่าง ๆ ที่ผลัดเปลี่ยน หมุนเวียนกันเข้ามาคุมอำนาจทางการเมืองมาตลอดเวลา ทำให้คนไทยไม่มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการทางการเมืองเพราะนอกจากจะถูกกีดกัน โดยผลของการยึดอำนาจแล้วยังมีข้อจำกัดอื่น ๆ อีก หลายประการ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับประชาชนโดยตรง และบทบาทหรือพฤติกรรมอื่น ๆ ของรัฐบาล เป็นเหตุให้คนไทยทั่วไปไม่รู้สิทธิของหน่ออำนาจของตนแต่อย่างใดรวมทั้งไม่สามารถ แสดงบทบาท

⁴⁴Paul Raymond Shirk, "Political Development and Modernization in the Non-Industrial States : The Experience of Thailand" (Unpublished Ph.D. Thesis, The American University, 1970), p. 287.

ทางการเมืองได้เนื่องจากขาดการเรียนรู้และขาดประสบการณ์ ประกอบกับระบบการปกครองของไทยเป็นระบบการเมืองแบบข้าราชการ (bureaucratic polity) ซึ่งกลุ่มข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มทหารเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองตลอดมา จึงเป็นการตอกย้ำให้คนไทยเคยชินกับการใช้อำนาจ และยอมรับอำนาจอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาที่มีนัยยอมรับอำนาจของผู้มีอำนาจและขาดประสบการณ์ทางการเมืองกล่าวคือ คนไทยคุ้นเคยกับการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งประชาชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง ประชาชนอยู่ในฐานะผู้รับคำสั่ง และปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ โดยไม่มีคำอธิบายเหตุผล และไม่มีสิทธิที่จะโต้แย้งวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ ทำให้ประชาชนไม่เป็นตัวของตัวเอง ปลดปล่อยชีวิตดำเนินไปตามยถากรรม เมื่อเกิดทุกข์ร้อนขึ้นก็แก้ไขไปตามมีตามเกิด ประชาชนไม่ค่อยโทษผู้ปกครองว่าไม่สนใจความเป็นอยู่ประชาชน หรือไม่ค่อยร้องขอความเป็นธรรมจากผู้ปกครอง รวมทั้งเห็นว่าความแตกต่างระหว่างสามัญชนกับชนชั้นปกครองหรือคนยากจนกับคนมีเป็นเรื่องของโชคชะตาหรือบุญทำกรรมแต่งทัศนคติเช่นนี้มีผลทำให้ประชาชนยอมรับ อำนาจของผู้ปกครอง โดยไม่ตั้งคำถามต่อผู้เรียกร้อง ทำให้ อำนาจของผู้ปกครองมั่นคง และดูเสมือนมีความชอบธรรม วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยดังกล่าวนี้จึง เป็นวัฒนธรรมที่ไม่สอดคล้อง หรือเป็นรากฐานให้ระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปได้ เพราะ เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นประชาชนเป็นจักรกลที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดกลไกทางการเมือง ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณสมบัติของพลเมืองที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้แก่ ความสนใจ ความกระตือรือร้น ที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย จะต้องมีความคิดว่ากิจกรรมทางการเมืองการปกครอง เป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องเอาใจใส่รับผิดชอบ จะหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธให้พ้นจากความรับผิดชอบของตนนั้นหาได้ไม่

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง

สถาบันที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ก็คือโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า อันจะประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในแขนงต่างๆ หลากหลายสาขา รวมทั้งด้านการเมืองการปกครอง ซึ่งมีการพัฒนา ทางด้านหลักสูตรการศึกษา มาอย่างต่อเนื่องด้วยเหตุผลทางด้านการเศรษฐกิจ สังคม และพัฒนาการทางด้านการศึกษา เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงกระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งทัศนคติและความรู้สึก (attitudes and feeling) ความเชื่อตลอดจนบทบาทและความรู้ความสามารถทางการเมืองของแต่ละบุคคล ระบบการศึกษาเป็นตัวการอันหนึ่งที่รวมอยู่ในกระบวนการนี้ ซึ่งจะเกิดต่อเนื่องตั้งแต่เด็กไปจนเป็นผู้ใหญ่⁴⁵

การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นเรื่องของกระบวนการ ที่มีขั้นตอนต่อเนื่องของสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม นอกจากนี้แล้วยังมีสถาบันที่เป็นตัวการเปลี่ยนแปลง (change agents) หลายสถาบันเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลอย่างมาก ต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลครอบครัวเป็นหน่วยสังคมแรกที่มนุษย์ต้องเผชิญ และในเวลาเดียวกันก็จะต้องมีความผูกพันกับครอบครัวไปตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งเรื่องนี้ J. Gillespie และ G. Allport ได้ศึกษาเด็กอายุระหว่าง 17-22 ปี จำนวน 2,000 คน ใน 10 ประเทศพบว่า "เด็ก ๆ ทุกชาติมีแนวทางปฏิบัติของตนเองภายใต้กรอบของครอบครัว...วิธีปฏิบัติแตกต่างกันไป ในแต่ละสังคม...แต่ข้อเท็จจริงที่ปราศจากข้อสงสัย คือ ในทุกประเทศ ครอบครัวจะเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การเรียนรู้ทางสังคมแก่เด็ก"⁴⁶

ต่อจากครอบครัวอิทธิพลของการเรียนรู้ทางการเมือง จะได้รับมาจากโรงเรียนและสถาบันการศึกษาชั้นสูง ๆ ขึ้นไป ตลอดจนสถาบันอื่น ๆ ที่ เข้ามาเกี่ยวข้อง ถ้าบุคคลได้รับการเรียนรู้ทางการเมืองจากสถาบันต่าง ๆ มาเป็นขั้นตอนแล้ว บุคคลก็จะมีทัศนคติความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของ การเมืองตามแบบอย่างที่ได้เรียนรู้มา

⁴⁵James S. Coleman, Education and Political Development (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1965), p. 18.

⁴⁶J. Gillespie and G. Allport, Youth's Outlook on the Future (New York : Doubleday, 1955), p. 8; Herbert H. Hyman, Political Socialization (New York : The Free Press, 1959), p. 69.

สถาบันที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมือง ของนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนที่ควบคู่กันไปกับครอบครัวนั้น เพราะเหตุว่าสภาพแวดล้อมในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ไม่ว่าจะเป็นการอบรมนักเรียน วิธีการสอน หรือหลักสูตรของโรงเรียน สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติของนักเรียนอย่างมาก

การศึกษากับการเรียนรู้ทางการเมือง

ข้อมูลต่าง ๆ จากการศึกษาในอเมริกาและผลงานของ Almond และ Verba⁴⁷ ได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาทำให้มีความรู้เรื่องการเมือง และมีความเชื่อมั่นสูงในบทบาททางการเมืองของตน สถานศึกษามีบทบาทอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ ค่านิยมและบุคลิกภาพของผู้ที่เข้ามาศึกษาและก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมือง ที่แตกต่างไปจากบุคคลที่มีการศึกษาต่ำเช่น บุคคลที่มีการศึกษาสูงย่อมจะมีความสนใจทางการเมือง และเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่าบุคคลที่มีการศึกษาต่ำ ดังนั้น การศึกษาจึงมีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด⁴⁸ ทั้งนี้เพราะว่า สถาบันการศึกษาสมัยใหม่เท่านั้น จะเป็นแหล่งผลิตผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่างมากขึ้นตลอดจนเป็นแหล่งฝึกอบรมประชาชน ให้เข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษา จึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมือง ในแง่ที่ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองนั้น จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) และการเรียนรู้ทางการเมืองนี้เองที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการศึกษา

⁴⁷Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations (Boston : Little, Brown, 1965), pp. 315-316.

⁴⁸James S. Coleman, ed., Education and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1965), pp. 16-17.

การศึกษาเรื่องการเรียนรู้ทางการเมือง และความสำนึกทางการเมืองของนักเรียน นายร้อยโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า กระบวนการการเรียนรู้ การอบรมกล่อมเกลากอง การเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองต่างมีส่วนสัมพันธ์กันทั้งสิ้น กระบวนการการเรียนรู้ของ นักเรียนนายร้อยโรงเรียนพระจุลจอมเกล้า มีอิทธิพลต่อการรู้หรือจิตสำนึก (consciousness) ทางการเมือง การที่นักเรียนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าจะมีรูปแบบทัศนคติทางการเมือง รูปแบบใด กระบวนการเรียนรู้ และความสำนึกทางการเมือง จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของ นักเรียนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

สำหรับประเทศไทยนั้นข้อเท็จจริงที่เห็นได้ชัดในประเทศไทยส่วนหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนมือของอำนาจในการปกครองนั้น เป็นการแก่งแย่งกันระหว่างกลุ่มคนเพียงไม่กี่คน และเป็นเรื่องของ "วงใน" ซึ่งประชาชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องและยังคงครอบครองตำแหน่งผู้ถูกปกครองตลอดมา โดยสรุปแล้ว แนวความคิดทางทฤษฎี ที่ใช้ในการศึกษาเรื่องการเรียนรู้ และความสำนึกทางการเมืองของนักเรียนนายร้อย โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า นั้น มีทฤษฎีหลัก ๆ ที่ใช้อยู่ 3 ทฤษฎี คือ

1) ทฤษฎีเกี่ยวกับความสำนึกทางการเมือง ซึ่งความหมายโดยรวม คือ ความรู้สึก ความตระหนัก หรือ ความคิดอ่านทางการเมือง เป็นผลที่ได้มาจากการประเมินค่า การเห็น ความสำคัญ ในสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ ทัศนคติความเชื่อ ความเห็น ค่านิยม และความสนใจ ประเมินค่าจิตว่าสิ่งใดบ้างที่มีความสำคัญซึ่งมิใช่เป็นอยู่แต่ในเพียงความทรงจำเท่านั้น และถ้า ประเมินค่าแล้วได้ตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อสิ่งนั้น นั้นแสดงว่า ความสำนึกถึงสิ่งนั้นของบุคคล ได้เกิดขึ้นแล้ว

2) ทฤษฎีเกี่ยวกับการอบรมกล่อมเกลากองการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง การอบรมกล่อมเกลากองการเมืองโดยรวมแล้วหมายถึง กระบวนการอบรมกล่อมเกล่า ให้สมาชิก ของสังคม เรียนรู้วัฒนธรรมทางการเมืองและโครงสร้างทางการเมือง โดยผ่านตัวการต่าง ๆ ของสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นกระบวนการที่ทำให้คนได้เรียนรู้แบบแผนแนวทางทั่ว ๆ ไป ให้มีทักษะในสังคม และทำให้บุคคลสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ตามปกติตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เป็นกระบวนการหล่อหลอมให้เกิดแบบฉบับของ ทัศนคติ ความคิดเห็น ค่านิยม และความรู้สึกในทางใดทางหนึ่งต่อระบบการเมืองส่วนตัวการทั้งในกลุ่มปฐมนูมิ และกลุ่ม ทุตินูมิ ที่จะมามีอิทธิพลต่อกระบวนการอบรมกล่อมเกลามาก หรือน้อยกว่ากันนั้น ต้องแล้วแต่ความ เป็นมาของชาติ หรือเผ่าชน ค่านิยม และความยาวนานของระบบความต่อเนื่องหรือขาดตอน

ของการดำรงความเป็นชาติ ประสิทธิภาพของระบบการศึกษาพัฒนาการทางเทคโนโลยี และการติดต่อสื่อสารระบบครอบครัวและการอบรมบุตรหลานรวมทั้งสภาพภูมิศาสตร์ของประเทศและอิทธิพลภายนอกที่มีผลต่อสังคม การอบรมกล่อมเกลารวมทั้งสภาพภูมิศาสตร์ของเมือง มีความสำคัญต่อระบบการเมืองของประเทศเป็นอย่างมากเพราะเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงหรือรักษาวัฒนธรรมทางการเมืองเอาไว้ อีกทั้งจะทำให้ชนในชาติมีความรู้เรื่องระบบการเมืองการปกครองประเทศก่อให้เกิดความรู้สึกชอบพอเกลียดชังหรือเฉยชาต่อการเมือง ซึ่งระบบการเมืองของแต่ละประเทศ จะดำรงคงอยู่ หรือเปลี่ยนแปลงไปก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการอบรมกล่อมเกลานี้ ว่าจะถ่ายทอดค่านิยมทางการเมืองไปในแนวทางใด วัฒนธรรมทางการเมืองนั้นเป็นแนวทางซึ่งให้ความสนใจแบบแผนทั่วไปทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์ของกระบวนการอบรมกล่อมเกลารวมทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองนั้นมีความใกล้เคียงกันมาก มีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ซึ่งต้องศึกษาควบคู่กันไป

3) ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งหมายความถึงกระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งทัศนคติ ความรู้สึกและความเชื่อ รวมถึงบทบาทและความรู้ความสามารถทางการเมืองของแต่ละบุคคล ตัวการในกลุ่มปฐมภูมิและทุติยภูมิเป็นผลและมีอิทธิพลต่อกระบวนการนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบการศึกษาและสถาบันครอบครัว และเป็นสิ่งซึ่งเกิดต่อเนื่องสัมพันธ์กันตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ซึ่งเปรียบเสมือนแหล่งที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดการอบรมกล่อมเกลารวมทั้งการเรียนรู้และความสำนึกทางการเมือง ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทุกคนที่เข้าศึกษา และประกอบกับนักเรียนนายร้อยนั้น จัดเป็นเยาวชนกลุ่มหนึ่งที่จะมีบทบาทอย่างสำคัญ ต่อการเมืองการปกครองไทยในอนาคต ฉะนั้นการมาศึกษาถึงการเรียนรู้และความสำนึกทางการเมืองภายใต้กรอบของทฤษฎีและแนวทางการวิเคราะห์อย่างมีระบบจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ และจะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในชาติต่อไป.